

ДАШКО В. І.,
м. Кривий Ріг

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК КОМПЛЕКСНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Духовність особистості - це сукупність її світоглядних, етичних та естетичних ідеалів; це її духовні почуття, що направлені на втілення вказаних ідеалів; її духовні потреби й інтереси; нарешті - її участь в духовних стосунках.

Як народжується і розвивається духовність людини? Для відповіді на це питання треба чітко уявляти собі, що головними і найбільш стійкими елементами духовної культури є духовні ідеали. Їх утворює не особистість. Вони постійно живуть і функціонують в культурі нації, регіону, світу, звідки їх запозичує кожна окрема людина. Тому для особистості проблема формування духовних ідеалів є проблема освітня, хоча до неї вона не зводиться. Щоб абсолюти - ідеали світу і народу стали надбанням особистості, їх пізнання - умова необхідна, але недостатня. Особистість повинна в них повірити, перетворити у власні переконання, переживання. Цілком очевидно, що духовні

ідеали треба формувати в свідомості індивіду одночасно і в органічній єдності з іншими елементами духовності, перш за все - духовними почуттями і переконаннями. Але зрозуміло також, що для цього мало лише освіти, необхідно підключити інший засіб педагогічного впливу - виховання, оскільки сформувати освітою почуття і переконання неможливо.

Таким чином, вже перший, поверховий погляд на питання про формування духовності, дозволяє окреслити загальні контури зв'язаних з цим педагогічних проблем. Перш за все, це проблема формування раціональних та емоційно почуттєвих компонентів духовності. Вони утворюють єдине ціле в духовному світі особистості, але входять в нього різними шляхами. Перші - із знань, що зберігаються в науці, релігійних віруваннях, філософії та ін., власне, в суспільній свідомості. Попадають вони через різні інформаційні канали за допомогою інформаційної трансляції повідомлень або шляхом освіти в процесі навчання.

Зовсім інакше складаються переконання і формуються духовні почуття. Їх головним джерелом і основою є чуттєво емоційний досвід суб'єкту пізнання, який у дітей в деяких випадках замінюється досвідом значних людей: батьків, друзів, героїв творів мистецтва. У цьому випадку перетворення досвіду інших в переконання дітей спирається на абсолютний авторитет цих людей в очах дітей, на явище емпатії по відношенню дітей до них.

Особливу складність становить процес формування у дітей духовних почуттів. Мова йде про почуття, пов'язані з переживанням ідеалу як втілюваного в дійсність. Це почуття, що виникають при спостереженні прекрасного, спілкуванні з коханою людиною або сприйнятті улюбленого матеріального об'єкту, базуються на вірі у високий ідеал, Бога, людину, надії на світле майбутнє, вірі в мрію і т. ін. Але не секрет, що здібність до переживання духовних почуттів дуже відрізняється у різних людей, вона визначається не тільки природними задатками, а і сформованою вихованням культурою почуттів.

В це дослідження необхідно включити також аналіз прийомів, за допомогою яких розвивають емоційне сприйняття дитини, вишуканість його духовних почуттів. До них відносяться, перш за все, залучення школяра до творів мистецтва, вивчення шкільних курсів естетичного й гуманітарного циклів.

Але це перше, зовнішнє, коло питань, пов'язане з формуванням духовного світу дитини, за ним відкривається друге, що лежить на більш глибокому суттєвому рівні, коло проблем. Вони впливають з необхідності формування важливого компонента духовності - духовних потреб і інтересів. Останні не

виникають у дитини автоматично, а створюються тривалою працею вихователів. Працею, що вимагає від педагогів майстерності і мистецтва, точного розрахунку й натхнення. Необхідно створити у дитини внутрішні стимули, що змусять її саму бажати духовної насолоди. У процесі виховання культури почуттів вихователь повинен перейти до другої, більш важливої мети: сформувати у дитини почуття необхідності постійного використання духовних цінностей і інтерес до них. Цей перехід здійснюється при врахуванні цілого ряду факторів: рівня соціального, духовного середовища, духовних інтересів значних людей, особливо батьків і вчителів, духовної культури самої дитини, що знаходиться в процесі становлення направленості. Нарешті, постійність вживання духовних цінностей вже сама, по собі породжує звичку до нього і неможливість жити без нього.

Третє, ще більш глибоке коло питань виникає тоді, коли в особистості сформована інтелігентність - певна культура і витонченість почуттів. У інтелігента з розвиненою духовною культурою виникає вища особлива духовна потреба. Вона полягає в тому, що людина органічно відчуває потребу в духовній творчості за «законами краси» (Маркс), тобто в створенні нових цінностей у відповідності з ідеалами істини, добра, справедливості, краси. Формування цієї потреби вимагає особливого набору методичних прийомів, що дозволяють розвивати інтуїцію і творче уявлення учнів. Тут і розв'язання нестандартних задач з математики, і вивчення засобів «мозкового штурму», і прищеплення любові до художньої і технічної творчості.

Нарешті, найвищим проявом і завершеністю духовності особистості є її участь в духовному спілкуванні. До числа останніх відносять прояви духовних почуттів у відношеннях з іншими людьми. Мова йде про кохання, дружбу, обов'язок, честь, порядність і т.д. чи можна навчити підлітків і юнаків відношенням дружби і кохання? У всякому разі, самі вони дуже прагнуть цього. У всякому разі, необхідно і можливо систематично проводити просвіту старших школярів з проблем духовних відносин, наголошуючи на їх моральному об'єкті.

Якщо враховувати особливості сучасного етапу в духовному житті післярадянського суспільства, її тупики і труднощі, то тема формування духовного світу молоді набуває особливого значення. Вважається, що в нашій молодій національній педагогічній науці вона повинна зайняти важливе, навіть центральне місце.